

М.М.Шитюк, А.М.Бахтін

Південна Україна: колективізація і голод 1929–1933 років. – Миколаїв: Аскел, 2007. – 512 с.

Злочини комуністичної системи – невичерпна тема для історичних досліджень. Адже за цим – мільйони конкретних людей, наших співвітчизників, які могли б багато зробити для суспільного прогресу, духовного й економічного розвитку країни.

Монографія, створена істориками-вченими М. Шитюком та А. Бахтіним, присвячена жахливій трагедії нашого народу – насильницькій колективізації й штучно створеному голодомору на найродючіших землях України. Спираючись на комплексний аналіз опублікованих і нововиявлених архівних документів, новітніх наукових досліджень, автори з'ясували загальні тенденції та особливості цього трагічного процесу в межах Півдня України. Активізація регіональних досліджень із піднятої проблеми, розширення карти винищення українців як нації визначають не тільки актуальність, а й наукову, політичну і практичну значимість представленої монографії.

Рецензована праця відзначається структурною багатогранністю, що сприяє глибокому й всебічному розкриттю обраної теми. Авторами чітко та конкретно визначено пред-

мет і об'єкт її вивчення, хронологічні й територіальні рамки, що надає монографії рис цілісності та завершеності. Цьому сприяє й ґрунтовна літературно-джерельна база дослідження: істориками використана як вітчизняна, так і зарубіжна новітня література, матеріали й документи центральних та місцевих архівів, у тому числі Російської Федерації, періодичних видань, а також спогади свідків тих трагічних подій.

Побудована за проблемно-хронологічним принципом структура книги охоплює головні етапи політики колективізації й голодомору в регіоні у зазначений період.

Розглядаючи питання колективізації сільського господарства південних областей України, автори роблять акцент на її відверто насильницькому характері, виразно окреслюючи політику сталінського керівництва, що забезпечила нееквівалентний обмін між містом і селом, викачуючи селянські кошти в державний бюджет на прискорену модернізацію країни (с. 28). Ця «генеральна лінія» партії невпинно «електризувала» сільське населення. Дослідниками аналізуються такі форми спротиву, як «волинки» та «баб'ячі бунти» (с.44–46), збройний рух кінця 1920-х рр. (с. 46–50), стихійні (різке скорочення посівної площі) й пасивні форми опору (виходи з колгоспів) (с. 49).

Страшну картину розкуркулення показано М. Шитюком і А. Бахтіним у розділі «Ліквідація господарств заможних селян». На переконання авторів, процес ліквідації найбільш продуктивних селянських господарств, що почався під тиском держави, спричинив прискорену деградацію сільського господарства у цілому, утвердивши в українському селі свавілля та хаос (с.75, 89). Динаміку розкуркулення дослідники підтверджують відповідними актовими матеріалами і статистичними таблицями.

Причини, характер, економічні, національні й демографічні наслідки голодомору ґрунтовно проаналізовані авторами у третьому розділі книги «Голод-геноцид 1932–1933 років на території Півдня України».

Гострі наукові та політичні дискусії викликають причини трагедії українського села. Деякі вчені вважають, що голод був наслідком політики здобування коштів на індустріалізацію, інші доводять, що це була помста Сталіна селянству за опір колективізації. Загалом більшість істориків вважає, що голодомор був спрямований проти українців як нації. Як писав англійський історик Роберт Конквест, «український селянин терпів подвійно – й як селянин, і як українець».

На переконання авторів, серед причин, що призвели до національної катастрофи – голодомору, необхідно зупинити увагу на вибоках трагедії – політичних та економічних рішеннях 1927–1932 рр., коли поступово зміцнювалися позиції Й. Сталіна з одночасним згортанням програми непу (с.97). Як соціально-політичне явище, голодомор є породженням тоталітарного режиму з його директивно-плановою економікою і згубним для села курсом на примусову колективізацію. Державна політика, що розпочалася у 1929 р., передбачала прискорення індустріалізації за її рахунок й ліквідацію заможного селянства, яке вважалось головним ворогом радянської влади (с. 99). Саме соціально-економічна політика тоталітарного режиму, яка передбачала суцільну колективізацію, розкуркулення, надмірний хлібний експорт, масовий терор, і була головною причиною голоду.

Відповідний розділ книги детально змальовує картину терору останнім на території Півдня України. Дослідники підкреслюють, що бездумна політика хлібозаготівель викликала сумнів в їх реалістичності у низових партійних та радянських працівників (с.109). Очевидно, що негативного роду інформація доходила до Й. Сталіна і його оточення, які розуміли, що хлібозаготівельна компанія може закінчитися невдало. Тому в боротьбу за виконання планів був залучений весь державний апарат примусу, включаючи місцеві органи, владу, міліцію. Подані авторами документи засвідчують, що чимало партійних та радянських працівників у районах, щоб самим не потрапити під арешт за невиконання плану, застосовували по відношенню до селян пограбування і безчинства (с.117).

Статистична обробка інформації дала змогу М. Шитюку й А. Бахтіну встановити демографічні наслідки голодомору для населення Півдня України. За підрахунками авторів, у регіоні загинуло не менше 550–600 тис. чол. (с.150). Крім фізичного винищення українців, дослідниками виокремлено, що голод 1932–1933 рр. знищив їх духовну основу, знівечив національну ідею та свідомість народу (с.157).

Значний інтерес викликають подані авторами архівні документи й свідчення очевидців. Джерела промовляють про надзвичайно високу ціну, яку заплатили українці, ставши жертвами жорстокого і кровопролитного експерименту комуністичної влади над власним народом.

У рецензованій монографії проаналізовано великий фактичний матеріал, висвітлено складні питання утвердження тоталітаризму на селі шляхом колективізації та голоду. З огляду на це, а також на незаперечну актуальність тогочасних проблем для сьогодення, дещо конкретнішими мали б бути й головні висновки дослідження. Уточнення потребують і цифрові дані. Йдеться тут не про спростування конкретних фактів, які автори оприлюднили за архівними справами, а те, що враховуючи специфіку того часу, в багатьох випадках обліки померлих вилучалися співробітниками НКВС із загсів та сільрад і назавжди зникали.

Монографія М.Шитюка й А.Бахтіна вирізняється високим фаховим рівнем. Вона збагатила вітчизняну історичну науку на ще одну актуальну і цікаву працю, що сприятиме активізації зусиль дослідників щодо вивчення регіональних особливостей злочинів тоталітарної системи.

І.С.Ніколаєв (Миколаїв)